

Rudie Kagie

H O P M A N

Een memoir

2017 Prometheus Amsterdam

Mijn jeugd was geen succes. In de jaren waarin ik van jongen opgroeide tot man was ik een bron van zorg voor maatschappelijk werkers, een gezinsvoogd, een toezienend voogd, een voogdijvereniging, kinderrechtters, groepsopvoeders, pleegouders, de Raad voor de Kinderbescherming en wellicht mijn biologische ouders.

Uiteindelijk ben ik toch nog redelijk goed terechtgekomen, al stel ik mijn verkreukelde achtergrond aansprakelijk voor een aantal kerfjes op mijn ziel. Ik wantrouw de wereld, ik geloof mensen uit mijn omgeving niet direct op hun woord, ik trek de intentie achter goede bedoelingen voortdurend in twijfel. Zodra ik het gevoel heb dat ik niet serieus word genomen, ben ik weg. Er wordt me verweten dat er moeilijk met me valt samen te werken. Ik ben een solist, ik doe het liever zelf. Steeds vaker betrap ik mezelf erop dat ik eenzaamheid verkies boven ongecompliceerd gezelschap. Als ik niet oppas, dreig ik als een in zichzelf gekeerde brombeer op mijn laatste levensfase af te stevenen.

Ben je ook seksueel misbruikt? willen geïnteresseerden weten die op de hoogte zijn van mijn kinderbeschermingsverleden.

Nee, ik ben nooit seksueel misbruikt. Wel als kind een paar keer in de steek gelaten. Telt dat ook?

De rechterlijke macht heeft criteria nodig om de strafbaarheid van een vergrijp te kunnen beoordelen. De overgang tussen geoorloofd en verboden ligt meestal bij het overschrijden van de fysieke grens. Schelden mag, maar schoppen en slaan niet. Tegen pesterijen valt juridisch weinig te ondernemen, maar een klap uitdelen is reden voor ontslag op staande voet. In de omgang met het jonge kind is het niet anders: psychische terreur wordt in de rechtszaal minder zwaar aangerekend dan ongewenste intimiteiten. De volwassene die een jongetje op schoot trekt en zo onverstandig is om zich vanuit wellicht oprechte affectie te laten meeslepen door lustgevoelens, belandt in de gevangenis. Terrecht, de dader had zichzelf in bedwang moeten houden. Hij had een voorbeeld kunnen nemen aan de hopman, die een arm om me heen sloeg en me influisterde dat hij er altijd voor me zou zijn. De hopman nam zichzelf in acht, maar zag zich na verloop van tijd genoodzaakt om me te laten vallen. Dat was vervelend voor me, maar wat kon ik doen? Hem aangeven bij de politie?

Bij de grote verjongingsoperatie die Scouting Nederland in 1991 op de kaart moest zetten als eigentijdse jeugdorganisatie, verdween een groot aantal woorden en begrippen die tot dan toe bij het spel van verkennen waren inbegrepen. Ook de 'hopman' verdween van het toneel, de aanspreektitel voor de leider van een verkennergroep. Ik heb de padvinderij nog meegemaakt zoals die door oprichter Lord Baden-Powell was bedoeld: nationalistisch, strak gedisciplineerd, met een hiërarchische structuur die was ont-

leend aan het leger. Sommige vriendjes wilden graag bij de padvinders, maar mochten niet van hun ouders omdat de club militaristisch zou zijn. Ons uniform bestond uit een hoed of baret, een kakikleurige uniformbloes met epauletten en een rechtermouw die na verloop van tijd vol onderscheidingstekens en insignes behoorde te zitten, een halsdoek, een donkerbruine korte broek en kakikleurige kniekousen waar aan weerszijden een pluimpje groene wol uitstak. In plaats van met een geweer exerceerden we met een verkennerstok van 1,60 meter lang. Elke bijeenkomst begon met het hijsen en eindigde met het strijken van de Nederlandse vlag. We sprongen in de houding en salueerden.

Ik heb hopman Hilbert Kraaijvanger goed leren kennen. Nadat ons intensieve contact verwaterde, had ik een half mensenleven nodig om mijn gedachten ten aanzien van hem te bepalen. Het beeld dat ik van hem heb, is nog steeds niet eenduidig. Ik heb veel aan hem te danken, maar dankbaarheid is niet de eerste emotie die bij me opkomt als ik aan hem terugdenk.

Ik werd door hem uitverkoren, dat om te beginnen. Hij zag iets in me wat niemand eerder in mij zag. Hij nam mij onder zijn hoede. Voor mij zou hij alles wel willen doen, zei hij. Hij, een verstokte vrijgezel van vijfendertig, fluisterde: prinsje toch, terwijl zijn hand door mijn haar gleed.

De hopman bracht glans in mijn doffe werkelijkheid.

Zo vrolijk was het niet om mezelf in het gezelschap van twee broers, twee zussen en 147 andere ontheemde jongens en meisjes binnen de muren van een kindertehuis te proberen te handhaven. Toen er een einde aan het huwelijk van onze ouders kwam, betekende dat ook het einde van ons ge-

zin. De kinderbescherming kwam ons halen, we werden uit huis geplaatst. De inrichting was een samenleving op zichzelf, maar de hopman zette de deur naar de wijde wereld voor me open. Hij was de eerste echte verslaggever die ik tegenkwam. Wat hij deed, wilde ik later ook. Stukjes schrijven voor de krant, met een perskaart achter de fanfare aan – spannender en afwisselender kon ik me het niet voorstellen. Op mijn achtste garandeerde ik een klasgenootje dat brandweerman wilde worden, dat we elkaar later zouden tegenkomen: ik zal de brand gaan verslaan die jij aan het blussen bent. Dat meende ik echt.

In de 45 jaar waarin ik het journalistieke ambacht uitoefende, stond ik nimmer tot aan mijn enkels in het bluswater. Wel kreeg ik steeds meer zin om mijn persoonlijke lotgeval- len te verheffen tot onderwerp van het grote onderzoeksver- haal dat bijna elke verslaggever onder het hart draagt. Een eerdere poging om mijn verleden te reconstrueren, strandde op een mededeling van Voogdijvereniging Kinderzorg: mijn pupillendossier was vernietigd. Achteraf bleek dat gelogen. Gelukkig maar, want daardoor kan ik tientallen jaren later via het Zeeuws Archief alsnog drie zware dozen met rappor- ten, verslagen en brieven uit mijn kinderbeschermingsverle- den inzien. Ik krijg zelfs voor het eerst het medisch dossier met details over mijn keuring voor militaire dienst onder ogen. Het langdurig bewaren van al die gegevens werd be- langrijker gevonden dan mij op de hoogte stellen van de re- sultaten. En daar doe ik nu mijn voordeel mee. De papieren hebben de opheffing van Kinderzorg overleefd.

Ik kwam in de vergeelde documenten veel onthullende informatie over mezelf tegen. Soms zat ik me zo hevig op te

winden over de betutteling, hypocrisie en achterbakse streken die me waren geleverd dat ik mezelf moest vermannen. Ik dreigde dan even te vergeten dat wat ik las weliswaar inderdaad over mij ging, maar dat de voorgedij sinds een halve eeuw niet meer op mij van toepassing is.

Mijn ouders leven niet meer en ook de hopman is dood. Door me zo intensief te verdiepen in het kind dat ik was, kwam ik behalve over mezelf ook veel te weten over de volwassenen die belangrijk voor me waren. Onderhand doorzie ik hun drijfveren, hun onmacht, hun schaamte en hun angsten. Ik zou willen dat ik dat inzicht had gehad toen ik nog onder hun hoede viel. Het zou onze tobberige levens aanzienlijk hebben verlicht.

Bij ons in de familie heeft elke generatie het beter dan de vorige. Hoe dieper ik afdaal in het verleden van mijn voorouders, des te zwarter het wordt. Mijn vader had een vreselijk leven, maar minder vreselijk dan dat van zijn vader, mijn opa, die vanaf zijn veertigste op bed lag als gevolg van een niet tijdig behandelde syfilis. De vader van mijn opa, mijn overgrootvader, had het nog slechter getroffen: die was vanaf zijn geboorte blind.

Mijn blinde overgrootvader was mandenmaker bij een baas en vlocht daarnaast elke zaterdagochtend tot en met zondagochtend rietstengels, zo lees ik in een relaas dat mijn opa met potlood opschreef in een ruitjesschrift. Hij groeide op in bittere armoede. Het Den Haag van zijn jeugd leek niet op het 's-Gravenhage van zijn tijdgenoot Louis Couperus.

Als de klok zes uren sloeg, schreef hij, lagen wij gepakt en gezakt, zomer en winter, in onze kotjes, met z'n viere in een ledikant, zodat je altijd de voeten van je broer onder je neus had. De vlooiën, die veel van ons hielden, prikten nogal duchtig rood met spikkels in je lichaam. Wij hadden daar een middel voor. Een doek met azijn werd om je hals gebonden en zo lagen wij netjes ingepakt in het zuur. Van slapen

kwam niet veel, vooral niet als de wandberen, waar wij ook goed in zaten, de muren van onze zolder wilden innemen. Dan volgde er een algemene veldslag en werden de oude muren met bloed bevestigd. In de zomermaanden was de strijd het heetst en vielen vele doden te betreuren. We sloegen er als razenden op los. Honderden diertjes werden platgedrukt tussen vinger en duim, met de nagel ook wel.

De kleren die wij droegen, ging opa verder, bestonden uit lompen, en we waren erg in onze schik als we een gedragen stukje goed kregen.

Mijn opa verliet de lagere school toen hij elf jaar was. Op sterk aandringen van mezelf, voegde hij daar direct aan toe. Doorleren was niets voor hem.

Zijn eerste werkgever, een melkboer, ontsloeg hem na tien dagen vanwege de vlooiënbiten in zijn hals. De baantjes volgden elkaar in hoog tempo op, maar uiteindelijk leek het erop dat mijn opa als huisschilder zijn draai had gevonden. De bouwsector werd bemand door ruw volk; er werd gevloekt, gescholden en gevochten. Onder werktijd ging kwistig de drankfles rond onder het motto: jenever en tranen geven geen vlekken.

Twee avonden per week en op zondagmiddag bekwaamde mijn opa zich bij de Sint-Joseph-gezellenvereniging in de teken- en schilderkunst. Hij bleef huisschilder van beroep, maar voortaan stond hij liever achter een schildersezels dan op een bouwsteiger.

In 1906 trouwde mijn opa met Cato uit de Van der Duinstraat.

Het was winter en ik verdiende tien gulden per week, vervolgde hij in zijn terugblik. De schaduwzijde was dat waar ik

werkte nogal stevig gedronken werd en ik menigmaal met een stuk in mijn kraag thuiskwam. Dat bracht een kloof met mijn vrouw teweeg. De romantiek had een gevoelige tik gekregen.

Op een avond trof mijn opa bij thuiskomst een lege woning aan. Op de vloer lag een drieregelig briefje waarin Cato hem meedeelde dat ze met de boedel was vertrokken. Mijn grootvader reageerde razend, maar beloofde toch beterschap: hij nam zich voor om minder te drinken en zich als een goede echtgenoot te gedragen. Na zes weken keerde Cato bij hem terug. Geldzorgen, onvervulde ambitie, alcoholisme, een problematisch huwelijk – het gezin waarin mijn vader Leo in 1914 als de derde van vijf kinderen werd geboren, verschaftte geen veilige basis die het uitgroeien tot een evenwichtige persoonlijkheid garandeert. Leo stond bovendien in de schaduw van zijn oudste broer Jan, die kunstschilder wilde worden en een streepje voor had op de rest van het gezin. Leo was net zo'n zenuwpees als zijn vader.

Nadat hij tijdens zijn zoveelste woede-uitbarsting had bedreigd uit het raam te springen, werd mijn opa afgevoerd naar de psychiatrische Ramaerkliniek in Loosduinen. Met zeven mannen lag hij, in een dwangbuis, op een zaal die hij pas mocht verlaten toen hij rustig was. Ze spotten hem plat, ze stopten hem in een cel, de witte jassen brulden hem toe dat ze hem mores zouden leren. Gek gemaakt in het huwelijk, luidde de diagnose. Na een verblijf van vier maanden keerde hij terug naar huis. Vervolgens vluchtte hij zo vaak hij kon de duinen en de polders in om te schilderen, wat zijn echtgenote nog woedender maakte dan ze al was. Ze verweet hem dat hij meer tijd en geld aan zijn liefhebberij besteedde

dan aan zijn gezin. Opa sputterde: die schilderijtjes brachten toch geld op? Schilderen was zijn lust en zijn leven.

Na de lagere school gingen de vier jongens direct werken in een fabriek, hun zus werd op haar twaalfde dienstbode. Op zijn negentiende kreeg Leo een baan bij rijwielhandel De Heraut in de Elandstraat in Den Haag. Thuis trok hij vooral op met Jan, die net als hij dol was op discussiëren. De broers schreven gedichten en maakten muziek. Leo speelde accordeon, piano en orgel. Technische problemen loste hij op met de gretigheid waarmee een puzzelaar zich op een cryptogram stort, een kapotte motor kreeg hij binnen een halfuur weer aan de praat. Hij glom van trots toen hij de kans kreeg om monteur en verkoper te worden bij garage Wolf in de Harderwijkstraat, een firma die ook motoronderdelen verkocht. Klanten herkenden Leo al gauw als de vraagbaak die direct het antwoord wist als er iets mis was met de bougies, de versnellingsbak of de roterende schakeling. Op zaterdagmiddag pakte hij vaak na sluitingstijd van de winkel zelf de motor en toerde tot zondagavond door het land. Onderweg sliep hij voor een paar dubbeltjes op de slaapzaal van een logement of in een hooiberg.

Soms tufte broer Jan naast hem voort op zijn eigen Italiaanse MM met 122 cc liggende tweetaktmotor. Twee luidruchtige motorduivels raasden door de polder, een spoor van stofwolken en rookpluimen achter hen aan. Op een zomerse zondagochtend reden ze van Den Haag naar de Zeeuwse familiebadplaats Vrouwenpolder. Toen ze rond het middaguur de Dorpsdijk hadden bereikt, raakten ze meteen aan de praat met twee blozende meiden. Waar ze vandaan kwamen, waar ze naartoe gingen – het was een gesprek

van niks, maar desondanks was Jan op slag gecharmeerd van Corrie. Leo zat te giechelen met arbeidersdochter Mientje, die, naar hij spontaan uitriep, de mooiste achternaam had die hij ooit had gehoord. Meliefste heette ze, een typische Zeeuwse naam. Nou moet je niet meteen gaan lachen, zei Mientje, maar zal ik je eens vertellen wat de meisjesnaam van mijn moeder is? Janna Minnaard! Als ooit iemand uit liefde is geboren, dan ben ik het!

Leo en Mientje kregen iets moois met elkaar en trouwden in april 1938. Een moetje: de bruid was op dat moment vier maanden zwanger.

Toen ik je vader voor het eerst zag, wist hij me te imponeren door me wijs te maken dat hij in Den Haag eigenaar was van een winkel voor motoronderdelen, zou mijn moeder me tientallen jaren later vertellen. Naderhand ontdekte ze dat Leo niet als directeur maar als bediende bij Wolf werkte.

Jacomina Meliefste, mijn moeder, straalde de rust, vlijt en eenvoud uit die je verwachtte bij een dienstbode die vanaf haar dertiende de orders van haar mevrouw had uitgevoerd. Mijn moeder had een vier jaar oudere broer die een fietsenmakerij in Biggekerke begon. Het gezin bewoonde een huisje aan 't Bijltje in Middelburg, een eenvoudige buurt voor werklui die elke zaterdagochtend zingend de straat schrobden met groene zeep en lysol.

Vader Meliefste was op zijn dertiende gaan werken bij Vitrite, een grote fabriek waar jaarlijks miljoenen 'lampvoeten', oftewel fittings voor gloeilampen, van de lopende band rolden. Bij een bedrijfsongeluk raakte hij zijn rechtermidelvinger kwijt.

Aan het einde van de vrijdagmiddag haastten de dorstige

werklui van Vitrite zich met hun loonzakjes naar café De Jager aan de Rouaanse Kaai. Pa Meliefste dronk gulzig mee, maar wist dat zijn vrouw des duivels zou zijn als ze zag dat het loonzakje van Vitrite was opengescheurd. Omdat de kroegbaas graag met zijn klanten meedacht, bewaarde hij onder de tapkast een stapel onbeschreven enveloppen met het Vitrite-logo. Na afloop van het cafébezoek waggelde opa naar huis met iets minder loon dan hij die week had verdiend, maar oma kon hem niets maken. Hij gaf haar de keurig dichtgeplakte envelop van de fittingfabriek.

Het land verkeerde in crisis. Er was gebrek aan alles, er dreigde een wereldoorlog. Vanwege de woningnood moesten mijn ouders genoeg nemen met een duister kot aan de Haagse Anemoonstraat. Dat was behelpen, zeker nadat in 1938 hun eerste kind, mijn oudste broer, was geboren. Met de dag dienden de gevolgen van de malaise zich grimmiger aan.

Een halfjaar voordat de oorlog uitbrak, riep Adriaan Wolf zijn beste monteur en verkoper bij zich. Het speet hem verschrikkelijk, maar de zaken gingen zo slecht dat hij Leo moest ontslaan. Mijn vader probeerde als klusjesman in zijn onderhoud te voorzien. Hij was handig genoeg, maar kreeg weinig opdrachten. Daarom plaatste hij aan het begin van het derde oorlogsjaar een opvallende rubrieksannonce in de *Haagsche Courant*: VAKKUNDIG MONTEUR repareert elk mechaniek feilloos en billijk. Ook motoren, stofzuigers, naaimachines, speelgoed, enz. Zend briefkaart aan Leo Kegie, W. de Clercqstraat 36.

Hij gebruikte in de advertentie het adres van mijn opa, ongetwijfeld omdat een nette zijstraat van de Goeverneur-

laan een betere indruk zou maken dan zijn eigen adres. Mijn ouders hadden het geld hard nodig: er was gezinsuitbreiding op komst. Twee maanden nadat de vakkundige monteur in het dagblad zijn diensten had aangeboden, werd zijn tweede zoon geboren.

Op 23 mei 1942 meldde mijn vader zich als werkzoekende bij het Rijksarbeidsbureau in Den Haag. Hij was wanhopig. Van de werkloosheidsuitkering van een tientje per week en aanvullende voedselbonnen kon een vierpersoonshuishouden niet rondkomen. Als hij in Duitsland ging werken, zou zijn inkomen stijgen tot 40 gulden per week plus voedselbonnen. Kort voordat hij zich liet registreren bij het arbeidsbureau had de Duitse rijkscommissaris Seyss-Inquart de *Arbeitseinsatz* afgekondigd, een maatregel die Nederlanders kon verplichten om ‘bepaalde diensten’ in Duitsland te verrichten. Eigenlijk was dat niets nieuws. Ook de vooroorlogse Nederlandse overheid had werkzoekenden al verplicht om op straffe van inhouding van de steun in nazi-Duitsland te gaan werken.

Mijn vader tekende op 18 juni 1942 bij het Rijksarbeidsbureau de formulieren in verband met wat zijn ‘tijdelijke tewerkstelling’ in Duitsland werd genoemd. Een keuringsarts stelde vast dat hij gezond genoeg was om af te reizen.

Hij zag ertegen op om te vertrekken en overwoog om onder te duiken, maar kende niemand die hem daarbij kon helpen. De politiepatrouilles die weigerachtige mannen uit hun huis sleurden, joegen angst aan. En daar ging Leo. Op 2 juli 1942 zat hij dertien uur op de houten bank in een derdeklaswagon die hem van Den Haag naar Berlijn bracht. Mien bleef achter met de zorg voor een vierjarig zoontje en een pasgeboren baby.

Mijn vader werd gestationeerd in Hermsdorf, ten noorden van Berlijn. Bij de Argus-motorenfabriek werkten 3586 buitenlandse arbeiders, van wie tweeëntwintig met de Nederlandse nationaliteit. De West-Europeanen ondergingen een aanzienlijk betere behandeling dan de scherp bewaakte Russen, Polen, Tsjechen en Hongaren, die het vignet 'OST' op hun kleding moesten dragen. De mannen sliepen in een vervallen bioscoop waar met schotten zaaltjes waren getimmerd met stapelbedden voor veertien mannen per eenheid. Het ontbijt bestond uit twee rauwe wortels, koffie en een snee brood. Tussen de middag stonden in de fabriekskantine aardappels met kool op het menu. De avondmaaltijd bestond uit 50 gram vlees, meestal in de vorm van donkere balletjes die in de koolraapsoep dreven.

Leo werd al gauw verteerd door heimwee naar Mientje en de jongens. Hij kon niet zomaar terug, dus hij moest een list bedenken. Naar eigen zeggen buitelde hij wild over de grond, maakte hoge sprongen en putte zichzelf fysiek uit tot hij duizelig was. Vervolgens tolde hij buiten adem de spreekkamer van de bedrijfsarts binnen, die hij ervan wist te overtuigen dat hij werd geplaagd door ernstige hartklachten. De dokter mat inderdaad een opmerkelijk hoge polsslag en hoge bloeddruk en tekende de arbeidsongeschiktheidsverklaring waar het mijn vader om begonnen was.

Op 11 januari 1943 verraste hij mijn moeder door onaangekondigd op het keukenraam te kloppen. Kijk, daar was hij weer. Huilend van vreugde vielen ze elkaar om de hals. De jongens waren ook blij dat papa terug was. De volgende ochtend trok hij eropuit om werk te zoeken.

Binnen drie dagen kon hij aan de slag als conducteur bij

de Haagse Tram Maatschappij, een meevaller die het jonge gezin na alle tegenslag goed kon gebruiken. Jammer alleen dat hij regelmatig buiten zichzelf trad van woede, een onhebbelijkheid waarmee hij sinds zijn terugkeer uit Duitsland was behept. Razend en tierend rukte hij op een vroege ochtend de dubbele rij koperen knopen van zijn uniformjas. Mijn moeder probeerde hem kalmerend toe te spreken. Ze raapte de knopen op van de grond en naaide ze haastig vast. Met slaande deuren vertrok hij naar zijn werk.

In oktober dat jaar werd Anneke geboren, het derde kind in vijf jaar huwelijk. Anneke leefde maar kort. Ze overleed twee maanden nadat ze ter wereld was gekomen – wiegendood. Mijn vader legde op beide geloken ogen van de baby een rijksdaalder en schroefde het deksel op het kistje.

Den Haag werd in de zeer vroege ochtend van 21 november 1944 omsingeld door legervoertuigen. Onder de code-naam *Schneeflocke* voerden de Duitsers een grote razzia uit waarbij 13.000 mannen van zeventien tot veertig jaar werden opgepakt voor de Arbeitseinsatz. Het was moeilijk om aan dit lot te ontsnappen. Op elke straathoek stond een Duitse militair met een machinegeweer in de aanslag.

Mijn vader had die dag late middagdienst. Hij zat in de hoek bij het raam piano te spelen toen er hard op de deur werd gebonsd. Twee soldaten stormden de huiskamer binnen en brulden: *Mitkommen*. Met in zijn hand een koffertje met daarin een pyjama, tandenborstel, trui, schoon ondergoed en een pakje brood vertrok mijn vader. Aan de overkant van de straat moest hij aansluiten bij de rij wachtende mannen. Hij had zijn conducteurspet nog op, keek naar boven en zwaaide naar vrouw en kinderen voordat de stoet

naar het gebouw van Kunst & Wetenschappen aan de Zwarteweg werd gedirigeerd. De mannen brachten de nacht liggend onder hun winterjassen door. De volgende ochtend moesten ze te voet naar het Slachthuisplein aan de Laakhaven, waar de rijnen lagen aangemeerd die de menigte verder zouden vervoeren. Via het IJsselmeer ging het naar Kampen, van waaruit de Hagenaars als dwangarbeider naar Duitsland werden getransporteerd.

Er waren in Kampen onvoldoende militairen op de been om de massa onder controle te houden. Vrouwen langs de kant van de weg trokken mannen uit de chaotische rijen en liepen gearmd met hen weg. Het bleken verpleegsters van het gemeenteziekenhuis aan de Bergweg te zijn, die voor zestien gelukkigen, onder wie mijn vader, een fictieve spoedopname konden regelen. Tien dagen later was hij terug bij vrouw en kinderen in Den Haag.

Direct na de oorlog werd hij met open armen verwelkomd bij de firma Wolf. Het weekloon kon hij goed gebruiken. In juni 1945 was hij weer vader geworden, opnieuw een dochtertje dat Anneke heette, net als haar zusje dat eerder zo dramatisch jong was overleden.

Ik heb gewoon mazzel gehad, zei mijn vader.